

ЛІТЕРАТУРА

1. *Недашківський М.* Сутність та основні поняття інвестиційного процесу // Банківська справа. — 1998. — №6. — С.55—58.
2. Економічна енциклопедія: У 3 т. / Відп. ред. С.В. Мочерний. — К.: Академія, 2000. — Т.1. — 864 с.
3. *Макконнелл К.Р., Брю С.Л.* Экономикс: принципы, проблемы и политика: В 2 т.: Пер. с англ. 11-го изд. — М.: Республика, 1992. — Т.1. — 399 с.
4. *Макконнелл К.Р., Брю С.Л.* Экономикс: принципы, проблемы, политика: В 2 т.: Пер. с англ. 11-го изд. — М.: Республика, 1992. — Т.2. — 400 с.
5. Словарь современной экономической теории Макмиллана. — М.: ИНФРА-М, 1997. — 608 с.
6. Государственное регулирование инвестиций. — М.: Наука, 2000. — 150 с.
7. *Бочаров В.В.* Методы финансирования инвестиционной деятельности предприятий. — М.: Финансы и статистика, 1998. — 160 с.
8. *Бланк И.А.* Инвестиционный менеджмент. — К.: ИТЕМ ЛТД, 1995. — 448 с.
9. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 р. // Цінні папери в Україні. — К.: УФБ, 1993. — С.292—303.

О. Б. ГАСВСЬКА, канд. філос. наук

СУЧАСНА НАУКОВА ДУМКА ПРО ЗАГАЛЬНОЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ

Насамперед слід зробити таке застереження. Оскільки найбільш загальною наукою управління є кібернетика і її застосування відбувається переважно у сфері виробництва, то й цілком логічним є аналіз стану кібернетичного забезпечення управління виробництвом у сучасних умовах. Доробком, який може слугувати як прикладне монографічне дослідження можна обрати праці С.Г. Біра і Г. Клауса [1; 2].

Основна ідея цих праць полягає в тому, що сучасне виробництво у зв'язку з рівнем виробничих технологій дедалі більше потребує автоматизації управління, переведення його на засади кібернетичних розрахунків, що має суттєво вплинути на характер управлінської праці, яка набирає щодалі більшого інженерного сенсу. Кібернетизація управління виробництвом вилучає з

поля безпосереднього «живого» управління важливу виробничу операцію, яка через АСУ забезпечує основну виробничу ланку: технологію створення продукту, залишаючи за людиною інтелектуальну розрахункову діяльність та управління персоналом, праця якого має бути також організаційно автоматизована на основі застосування кібернетичних підходів, тобто іноді навіть не помічаючи цього, сучасні кібернетики створюють методологічне підґрунтя для веберівської ідеальної організації, яка виступає як загально-цивілізаційна об'єктивна ідея режимної організації не лише технологічного процесу, а й роботи людей, виробничих персоналій. І це не відволікання від людської сутності, а, навпаки, створення умов для самореалізації особи працівника в гуманно побудованому виробничому режимі.

Отже, кібернетична література з проблем її застосування в управлінні виробництвом може вважатися найпереконливішим науковим свідченням загальноцивілізаційних можливостей передання функцій безпосередньо виробничою технологією технічним системам з тим, щоб соціальні аспекти управління як певна адекватність технології знайшли своє місце в сучасному режимному баченні кооперативної організації виробництва.

Але водночас слід звернути увагу на те, що таке застосування не забезпечується основною, глибинною думкою про його об'єктивні засади, фундаментальні чинники, кількість і якість яких залежить від рівня розвитку країни, виробничих технологій, які вона застосовує. Те ж, що ці характеристики відтворюють фундаменталізм явища, є незаперечним.

Зрозуміло, що управління виробництвом науково відтворюється в багатьох виданнях у троїстому вигляді. Це насамперед теоретико-методологічні дослідження, управління як організаційне явище і виробнича самоорганізація людства як міжнародний феномен.

Що стосується першого напрямку, то вибірково слід назвати праці Л.А. Рибаківа, Ю.А. Тихомирова, Ю.М. Осипова [3—6].

У названих публікаціях відверто представлений основний об'єкт управління — матеріальне виробництво, як певна структура, яка ґрунтується на спеціалізації та кооперації праці під кутом зору ринкової організації економічних відносин. І це не просто філософія управління виробництвом, яке має бути певною самоуправлінською системою як основа фізичного існування будь-якого соціального утворення, а найбільш узагальнюючий погляд на виробничу діяльність людей.

Найбільше теми даного дослідження стосуються саме ці праці, оскільки фундаментальні засади управління виробництвом зводяться до типовості структур економічної організації, загальноуправлінського впливу на ринок як на спосіб саморегуляції товарного обміну і, нарешті, функціонування демократії у сфері економіки, яка породжена таким глибинним чинником, як приватна власність.

Автори підкреслюють визначальне значення економічної філософії в розгляді проблем сучасного виробництва, наголошують на думці про природність і найефективніший наслідок ринкового обміну та необхідність створення таких управлінських структур, які б спирались на демократію як на об'єктивну потребу економічної організації виробництва.

Центральною фігурою філософії економіки й основним теоретичним постулатом має бути економічне підприємництво як необмежене поле самореалізації особи, а за управлінням закріплюються функції регуляції вільної підприємницької діяльності як у кооперативній, так і в індивідуальній формі. Тобто, автори наголошують на тому, що сучасна економічна теорія і методологія мають зняти з себе ідеологічні шати і піти шляхом осмислення живої економічної історії людства, постійно при цьому захищаючись від зазіхання на власний об'єктивізм різних політичних сил і політичних обставин.

Не менш важливим є бачення авторами специфіки управління виробництвом в умовах соціалізованого капіталізму, який на протигагу більшовицькому соціалізму досяг наближення до реального загальноцивілізаційного соціалізму, у якому приватна власність постає як гуманістичний витвір, створений об'єктивною економічною історією, у якій людина тільки і може бути вільною і незалежною істотою. А отже, методологічні теоретичні засади сучасної економічної організації людства виходять у своєму ринковому варіанті на рівень знання фундаментальних засад управління сучасним суспільством.

Зокрема, у колективній монографії «Управление и рынок: социально-философские и экономические аспекты» проводиться ідея саморегуляції ринку під кутом зору розгляду управління як організаційної адекватності чинникам цієї саморегуляції. Автори, на нашу думку, досить переконливо доводять, що ефективність управління саме в цій адекватності шукає свої можливості, оскільки, організаційний геній тут виступає як ступінь проникнення суб'єкта управління в об'єкт і тому будь-яка програма економічного розвитку має базуватися на цій методологічній тезі. Ця ж думка пропагується Л.А. Рибаківим у книзі «Философия струк-

тур організації», яку автор представляє як наукову можливість бачення органіки організації, яка має структурну композицію і керується власними механізмами, досягнення яких теж є умовою їхньої ефективності. Тобто структура організації також є об'єктивною, хоча іноді створюється враження штучного існування, але ця штучність є реагуванням на запропоновані самою організацією енергетичні ресурси, у чому, власне, і полягає зазначена об'єктивність. Таке тлумачення публікації Л.А. Рибакова дає можливість її використання в аналізі фундаментальних засад управління виробництвом як елемента соціального управління.

І, нарешті, у цей ряд цілком логічно входить дослідження Ю.А. Тихомирова «Демократия и экономика». Не можна не погодитись з думкою автора про те, що економіка відносно демократії є базовою засадою її розвитку, що ця залежність визначальна і в цьому контексті вона управляє демократією, а не навпаки. Але демократія як форма управління, тим більш державна, на цій залежності існує як зворотний організаційний зв'язок, ефективність якого визначається і власною організацією демократичного управління. А ця власна організація має свою енергію, свої можливості впливу, своє базове джерело. Тому слід підкреслити провідну теоретико-методологічну тезу цього твору (звичайно, у нашій інтерпретації — О.Г.): демократія щодо економіки не є її елементом, вона відтворює економічну організацію суспільства, її соціально-економічні чинники, політичні і духовні аспекти, які стосуються суспільних відносин з приводу матеріального виробництва. І це не традиційне (радянське) бачення так званої участі в управлінні виробництвом, а саме об'єктивний чинник механізму взаємовідносин між виробниками і організацією управління ними як елементами соціальної економічної кооперації. Тобто, цей твір узгоджується з позицією автора щодо наявності у співвідношенні демократії і економіки чинників, які є фундаментальними, майже незалежними від рівня розвитку суспільства, є за своєю сутністю загальноцивілізаційними.

Ця незалежність від розвитку суспільства не повинна, однак, сприйматися в прямій інтерпретації, оскільки саме прикладний аспект демонструє рівень економічного розвитку суспільства, хоча і в ньому, навіть при різних рівнях економічного стану, є те, що можна назвати практично фундаментальним, про що свідчить визначений набір тем і явищ, до аналізу яких вдаються економісти.

Кількість цих видань обчислюються сотнями, але найбільш типовими є видання, присвячені менеджменту, визначенню ефективності управлінської праці.

Відносно проблеми, що вивчається, менеджмент, навіть у сфері економіки, матеріальному виробництві взагалі — це організація управління, визначення його виробничої ефективності. Загальна думка, яка пронизує зазначені сотні видань полягає в тому, що виробничий менеджмент — це вид продуктивної праці, яка організовує технологію виробництва, пов'язану з участю людей «живої» праці в сучасному виробництві. Різні моделі менеджменту і навіть принципу його організації пропонуються залежно від специфіки менеджменту в певному виробництві, хоча загальні його підвалини теж є об'єктом посиленої уваги науковців і практиків.

І все ж світова економічна думка щодо менеджменту дещо типова: вона зосереджує свою увагу на менеджменті як на інструменті управління, що викликає значний інтерес підприємців, управлінців усіх рівнів.

Але існує потреба у встановленні економічної самоорганізації суспільства як системного утворення, у якому діють постійні, глибинні чинники на сутнісному рівні, що зумовлює менеджеріальну організацію як таку і в якій рівень розвитку — лише показник стану явища, а не сутності економічної самоорганізації, бо явище — це лише вияв сутності, який постійно змінюється, що ми і називаємо рівнем розвитку. Сутність же економічної самоорганізації суспільства — це його вічні сталі засади, що, власне, і є предметом нашого дослідження. Тому, мабуть, можна запропонувати поділ економічної літератури, так би мовити, на явищну і на сутнісну. Останньої набагато менше, тим більш, що її місце значною мірою займає так звана політична економія, яка зосереджує свою увагу на політичних чинниках економічних відносин в суспільстві.

Стосовно ж виробничого менеджменту, то, як відомо, останнім часом вийшла значна кількість науково-прикладної літератури, серед якої вибірково можна назвати праці Р.С. Галькевича, В.І. Набокова, Л.Н. Зудіной, А.В. Шегди, А.В. Попова, О.С. Виханського, Д.І. Наумова, Н.М. Мартиненка, Р.А. Фатхутдінова та ін. [7—14].

У названих виданнях менеджмент представлений як управління виробничим персоналом, причому персонал аналізується як щось типове, таке, що має загальні підвалини діяльності, а головне, незалежно від рівня розвитку країни, її виробництва, її економічних відносин, тобто управління виробництвом, яке знайшло свій менеджеріальний вираз, пов'язується, власне, з тим станом, який сприяв виникненню в економічному полі терміна «менеджмент». Більш того, менеджмент розглядається як

типова система управління і в постсоціалістичних країнах, які в такому аналізі постають як класичні капіталістичні, що перетворює таку літературу більш у зразок, ніж у реальний спосіб організації управління в перехідних суспільствах. Тому здається доцільним саме при аналізі загально-цивілізаційних фундаментальних засад управління виробництвом зробити акцент на думці про те, що ці засади мають строкатий вигляд, що відображає процес їх розвитку, а їхня сталість є показником наявності постійних джерел, на які можуть впливати час і простір, але в заданому цивілізацією напрямі. Цим твердженням підкреслюється обов'язковість процесу, наявність в ньому сталих опор руху, з чого слід зробити висновок про те, що входження менеджменту в постсоціалістичних країнах у цей розвиток має певні історико-логічні гарантії, що і є основною методологічною засадою підходу до виробничого менеджменту як до загальноцивілізаційного явища. У міжнародному плані, наприклад, рух української економіки і її менеджменту в європейський (та світовий) простір є цілком виправданим у політичному розумінні, і об'єктивно зумовленим — в економічному сенсі. Хоча, зрозуміло, література з управління виробництвом має бути створена на національному матеріалі, принаймні у країнах, які перебувають у перехідному стані. І в цьому вбачається основна трудність, оскільки бурхливість процесу переходу на форми господарювання, які властиві розвинутих капіталістичним країнам, часто-густо не дає змоги з достатньою мірою наукової достовірності вивчати перехідні процеси і тому потрібний теоретичний досвід загальноцивілізаційних сталих опор, на які мають орієнтуватись учені саме в таких умовах. І в цьому вбачається ще одна важлива причина, через яку вкрай необхідно мати в українському менеджменті той національний теоретичний матеріал, який дасть йому змогу бути природною часткою світового менеджменту.

Але виникає питання про те, яка частина, група країн або одна країна має вступити з аналізом зазначених опор? Чи обов'язковий тут певний, типовий рівень самого об'єкта дослідження? Думається, що це значення не має, оскільки навіть економічно відсталі країни, не є відсталими з інтелектуального погляду. Тому творчий прорив науковців певної країни, незалежно від її економічного стану є природним, не кажучи вже про те, що цей прорив для них може бути більшою необхідністю, ніж для науковців країн з розвинутою економікою, оскільки вони роблять історію, по суті, поза часом, який вона виділила розвинутих країнам для становлення їх економік, для їх природно-еволюційного

формування, зокрема, без політичних катаклізмів, на кшталт соціалістичної революції.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бир С.Г.* Кибернетика и управление производством. — М., 1995. — 243 с.
2. *Клаус Г.* Кибернетика и философия. — М., 1997. — 345 с.
3. *Рибаков Л.А.* Философия структур организации. — К., 1997. — 267 с.
4. Управление и рынок: социально-философские и экономические аспекты / Под ред. Г.Г. Квасова. — М., 1992. — 250 с.
5. *Тихомиров Ю.А.* Демократия и экономика. — М., 1998 — 362 с.
6. *Осипов Ю.М.* Опыт философии хозяйства. — М., 1999. — 278 с.
7. *Галькевич Р.С., Набоков В.И.* Основы менеджмента. — М., 1998. — 314 с.
8. Менеджмент организации / З.П. Румянцева, Н.А. Соломатин, Р.З. Акбердин и др. — М., 1995. — 405 с.
9. *Зудина Л.Н.* Организация управленческого труда. — М., 1997. — 260 с.
10. *Шегда А.В.* Основы менеджмента. — К., 1997. — 310 с.
11. *Попов А.В.* Теория и организация американского менеджмента. — М., 1991. — 220 с.
12. *Виханский О.С., Наумов Д.И.* Менеджмент: человек, стратегия, организация, процесс. — М., 1995. — 342 с.
13. *Мартиненко Н.М.* Менеджмент фірми. — К., 1995. — 314 с.
14. *Фатхутдинов Р.А.* Система менеджмента. — М., 1997. — 234 с.

О. О. ПРУТСЬКА, канд. екон. наук

ТЕОРІЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ ЗМІНИ Д. НОРТА ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ АНАЛІЗУ ПЕРЕХІДНОЇ ЕКОНОМІКИ

Як відомо, сучасна економічна теорія являє собою сукупність різноманітних напрямів і течій, серед яких особливо інтенсивно розвивався в останній чверті ХХ ст. інституціональний напрям. Незадоволеність традиційною економічною теорією, яка занадто мало уваги приділяла інституціональному середовищу, в якому діють економічні агенти, зумовила виникнення нової школи, що дістала загальну назву «нovoї інституціональної теорії». Інститу-